

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ ТА ЄКТС

Постановка проблеми. Європейський процес, завдяки його особливим досягненням впродовж останніх декількох років, стає дедалі відчутнішою і значимішою реалією для Європейського Союзу та його громадян. Перспективи розширення разом із поглибленням відносин з іншими європейськими державами надають цій реалії ще ширших вимірів. Водночас ми є свідками дедалі більшого усвідомлення політиками та науковцями, а також громадськістю, потреби в побудові більш всеохоплюючої та спрямованої в майбутнє Європи, зокрема на основі використання і зміцнення її інтелектуального, культурного, соціального, наукового та технологічного потенціалу.

«Європа знань» є на сьогодні широко визнаним незамінним фактором соціального і людського розвитку, а також невід'ємною складовою зміцнення та інтелектуального збагачення європейських громадян, оскільки саме така Європа спроможна надати їм необхідні знання для протистояння викликам нового тисячоліття разом із усвідомленням спільних цінностей та належності до єдиної соціальної і культурної сфери.

Загальновизнаним є першочергове значення освіти та освітнього співробітництва для розвитку і зміцнення стабільних, мирних і демократичних суспільств [1].

Саме таким чином міністри освіти Європи вказали на важливість та необхідність створення єдиного європейського простору в Спільній декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» в місті Болонья 19 червня 1999 року.

Словосполучення «Болонський процес» є відомим і досить вживаним у сфері освіти. Проте, як свідчить дійсність, дуже часто використовується цей термін не в тому значенні, яке має бути, а це, у свою чергу, породжує відкрито негативне ставлення як до самого Болонського процесу, так і системи ECTS (інколи їх взагалі ототожнюють).

Для України реалізація положень Болонського процесу є втіленням зарубіжного досвіду в систему національної освіти, що потребує ретельного дослідження вказаного явища. Так, питаннями Болонського процесу у своїх працях займалася значна кількість дослідників, а саме: А. В. Глузман, С. М. Гончаров, В. С. Журавський, В. Г. Кремень, В. С. Мошинський, Ю. М. Рашкевич.

Постановка завдання. Метою написання нашої статті є визначення сутності Болонського процесу взагалі та ECTS зокрема, враховуючи особливості їх застосування та зважаючи на ряд ухвалених документів, що стосуються як Болонського процесу, так і ECTS.

Історія Болонського процесу офіційно почалася з підписання Болонської декларації в 1999 році, проте існує думка, що її передісторія сягає 1954 року, коли між державами-членами Ради Європи було укладено Європейську культурну конвенцію [2] «... з метою заохочення громадян усіх держав-членів та громадян інших європейських держав, які можуть приєднатися до неї, до вивчення мов, історії та культури інших країн і загальної для них усіх культури...».

Спроби надати загальноєвропейського характеру вищій школі були зроблені в 1957 році з підписання Римської угоди. Згодом ці ідеї розвинулися в рішеннях конференції міністрів освіти 1971 та 1976 років, у Маастріхському договорі 1992 року. Наступні роки характеризувалися запровадженням різноманітних програм під егідою ЄС, Ради Європи, що сприяли напрацюванню спільних підходів до вирішення транснаціональних проблем вищої освіти. Це насамперед програми приведення національного законодавства у сфері освіти до норм, напрацьованих країнами Європи, розширення доступу до вищої освіти і підвищення академічної мобільності студентів та їхньої мобільності на ринку праці, створення системи навчання впродовж усього життя та багатомісних завдань зі зближення освітніх програм і систем, які вирішувались у рамках численних програм TEMPUS/TACIS [3].

Важливе значення для процесу створення об'єднаного європейського освітнього простору та університетів, зокрема, відіграла Велика Хартія університетів (*Magna Charta Universitatum*), яка була підписана в Болоньї 18 вересня 1988 року під час урочистостей, присвячених 900-річчю Болонського університету. Основною ідеєю цього документу було створення тісної співпраці університетів Європи з метою підтримання розвитку освіти, зважаючи на швидкоплинні зміни суспільних відносин.

Нарешті, 1997 року під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено і прийнято Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій, що належать до вищої освіти Європи. Цю конвенцію підписали 43 країни (Україна в тому числі), більшість з яких і сформулювали згодом принципи Болонської декларації.

Вже через рік чотири країни – Франція, Італія, Велика Британія та Німеччина – підписали так звану Сорбонську декларацію. Цей документ був спрямований на створення відкритого європейського простору вищої освіти, який, на думку авторів, має стати більш конкурентноспроможним на світовому ринку освітніх послуг. Не аналізуючи її деяких відмінностей від тез Болонської декларації, можна стверджувати: в основних своїх ідеях обидва документи схожі. Це – двоступенева структура вищої освіти, використання системи кредитів (ECTS) тощо. Проте особливо слід виділити дві тези Сорбонської декларації: міжнародне визнання бакалавра як рівня вищої освіти та надання йому права продовжувати навчання за програмами магістра і дотримання положень Лісабонської угоди. [3]

Так, 19 червня 1999 року в місті Болонья було підписано Спільну декларацію міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» [4].

Основними цілями, які «...мають першочергове значення для створення європейського простору вищої освіти та поширення європейської системи вищої освіти у світі є:

1. Затвердження загальносприйнятної та порівняної системи вчених ступенів, у тому числі шляхом запровадження додатка до диплому, з метою сприяння працевлаштуванню європейських громадян та міжнародній конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти.

2. Запровадження системи на основі двох ключових навчальних циклів: додипломного та післядипломного. Доступ до другого циклу навчання потребуватиме успішного завершення першого, який має тривати щонайменше три роки. Вчений ступінь, що присвоюється після завершення першого циклу, на європейському ринку праці сприйматиметься як відповідний рівень кваліфікації.

3. Створення системи кредитів на зразок Європейської системи трансферу оцінок (ECTS), як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів. Кредити можуть бути отримані також поза межами вищих навчальних закладах, включаючи постійне навчання, за умови їхнього визнання з боку відповідного університету-отримувача.

4. Сприяння мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування з безпосередньою метою:

– забезпечення студентам доступу до навчальних можливостей, а також до відповідних послуг;

– забезпечення визнання та зарахування часу, який вчитель, дослідник чи член адміністративного персоналу провів у європейському навчальному закладі проводячи дослідження, викладаючи та виконуючи відповідну до свого фаху роботу, зі збереженням їхніх законних прав;

– сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв та методологій;

– просування необхідних європейських стандартів у галузі вищої освіти, зокрема щодо розробки навчальних планів, співробітництва між освітніми закладами, схем мобільності та інтегрованих навчальних, дослідницьких і виховних програм...» [1].

Україна приєдналась до Болонського процесу в травні 2005 року. Цим вона взяла на себе зобов'язання, які визначили напрям і контури реформи вищої освіти. Важливо

відзначити, що скептицизм, відмова, неприйняття ідеї євроінтеграції освіти, які сьогодні існують у суспільній свідомості, свідчать, перш за все, про незнання або викривлене розуміння положень Болонського процесу.

Ілюзія повної самодостатності, можливо, якийсь період може слугувати ресурсом для виживання університетської освіти України. Однак в умовах інтеграції вищої освіти у ЄПВО (Європейському просторі вищої освіти) він швидко вичерпується. Самоізоляція від процесів, які розвиваються в ЄПВО, гальмує розвиток будь-якого вищого навчального закладу. Для власного блага українській освіті необхідно вбудовуватися в ЄПВО, зберігаючи при цьому національну ідентичність. Як зазначається в багатьох ключових документах Болонського процесу, трансформація вищої освіти не вимагає її уніфікації [4].

Особливої уваги заслуговує питання, що стосується кредитно-модульної системи організації навчального процесу, яку нібито вимагає до впровадження Болонський процес, хоча і Лісабонська угода, і Болонська декларація закріплюють наявність розмаїття систем освіти.

Сама назва – кредитно-модульна – джерело виникнення непорозумінь. Адже згідно із глосарієм ECTS, модуль є синонімом навчальної дисципліни, а кредит – одиниця виміру трудомісткості модуля: модуль обов'язково має кредитний вимір. Тобто термін «кредитно-модульна» є аналогічним за семантичною структурою до терміна «годинно-часова» чи «метрово-довжинна». Але не це головне, біда полягає в тому, що ця початкова неточність потягнула за собою низку інших проблем. Модуль почали трактувати як часовий відрізок (семестр ділиться на два модулі), виник новий термін «змістовий модуль» як частина дисципліни, змістові модулі оцінюються незалежно, семестрову оцінку стало можливим отримати без складання іспиту [5].

Згідно з Довідником Європейської системи трансферу та накопичення кредитів, Європейська кредитно-трансферна система (ЄКТС) є кредитною системою вищої освіти, що використовується в Європейському просторі вищої освіти, включаючи всі країни, що входять до Болонського процесу. ЄКТС є одним із наріжних каменів Болонського процесу. Більшість країн Болонського процесу законодавчо закріпили застосування ЄКТС у своїх системах вищої освіти.

Однією з цілей Болонського процесу є створення системи кредитів як відповідного засобу для сприяння якомога ширшій мобільності студентів.

ЄКТС – це орієнтована на особу, що навчається, система накопичення і трансферу кредитів, яка ґрунтується на прозорості результатів навчання і навчального процесу. Її метою є сприяння плануванню, наданню, оцінюванню, визнанню та підтвердженню кваліфікацій та навчальних модулів, а також сприяння мобільності студентів. ЄКТС широко використовується у формальній вищій освіті та може застосовуватися для інших видів діяльності в навчанні впродовж життя.

Кредити ЄКТС ґрунтуються на навчальному навантаженні, необхідному студентам для досягнення очікуваних результатів навчання. Результати навчання описують те, що, як очікується, має знати, розуміти чи вміти робити студент після успішного закінчення процесу навчання.

У навчальному навантаженні зазначається час, зазвичай потрібний студенту для завершення всіх видів навчальної діяльності (лекції, семінари, проекти, практичні заняття, самостійна робота та екзамени), необхідних для досягнення очікуваних результатів навчання.

60 кредитів ЄКТС відповідають навчальному навантаженню повного року формального навчання (навчального року) і асоційованим результатам навчання. У більшості випадків, навантаження студента складає від 1500 до 1800 годин на навчальний рік, відповідно один кредит відповідає 25 – 30 годинам роботи [6].

Багато питань виникає у зв'язку з годинною відповідністю кредитів. Так, в Україні згідно з Наказом МОН України від 20.10.04р. № 812 «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу», ціна кредиту ECTS складає

36 академічних годин навчальної роботи студента (враховуючи час на проведення аудиторних занять, самостійної роботи, семестрового контролю та практик).

У наведеній таблиці, користуючись Довідником користувача ЄКТС, здійснимо огляд національних регулятивних положень щодо кількості навчальних годин протягом академічного року.

Таблиця

Огляд національних регулятивних положень щодо кількості навчальних годин протягом академічного року

Країни	Годин/ навчальний рік	Годин/ кредит	Статус документу
1	2	3	4
Австрія	1500 год	25 год	Закон
Бельгія (Fl)	1500/1800 год	25/30 год	Постанова (Decree) (закон на рівні Фландрії)
Бельгія (Fr)	1440 год	24 год	Постанова (Decree) (закон французької громади)
Чеська республіка	1500/1800 год	25/30 год	Добра практика, рекомендації ключові особливості ЄКТС
Кіпр	1500/1800 год	25/30 год	Новий закон про вищу освіту (на розгляді станом на 2008 р.)
Данія	1650 год	27/28 год	Листи міністерства
Естонія	1560 год	26 год	Закон про університети (University Act law)
Фінляндія	1600 год	27 год	Закон Ради Держави (Act of the Council of State)
Франція	1650 год	25/30 год	Рекомендація конференції президентів університетів
Німеччина	1800 год	30 год	Постійна конференція міністрів федеральних земель. Елемент акредитації
Греція	1500/1800 год	25/30 год	Розпорядження міністерства (Ministerial decision)
Угорщина	1620/1800 год	30 год	Закон про вищу освіту з урядовою постановою (Act on Higher Education and attaching Governemental Decree)
Ісландія	1500/2000 год	25/33 год	Немає документу, лише домовленість між університетами

Продовження таблиці

1	2	3	4
Ірландія		20/30 год	Рекомендації щодо засад та порадник Національного управління з кваліфікацій в Ірландії
Італія	1500 год	25 год	Постанови міністерства (Decreets)
Мальта	1500 год	25 год	В Законі про освіту та підзаконних актах (Educational Act, 2004)
Нідерланди	1680 год	28 год.	Закон
Португалія	1500/1680 год.	25/28 год.	Постанова 42/2005 від 22 лютого
Норвегія	за рішенням університетів	не визначено	Закон
Польща	1500/1800год.	25/30 год	Постанова (Decree)
Румунія	1520/1640 год	25/27 год	Наказ міністерства освіти (1999)
Словаччина	не визначено на академічний рік	25/30 год	Добра практика, рекомендації щодо ключових особливостей ЄКТС
Словенія	1500/1800год.	25/30 год	Закон (2004)
Іспанія	1500/1800 год	25/30 год	Королівський указ (закон) (Royal Decree)
Швеція	1600 год	26/27 год	Закон про вищу освіту (Урядове положення) встановлює повний термін навчання 40 тижнів
Швейцарія	1500/1800 год	25/30 год	Конференція ректорів університетів Швейцарії Положення про запровадження Болонських положень
Туреччина	1500/1800 год		Закон
Велика Британія	1200-1800 год	20 год	Національна рамка кваліфікацій (і кредитів)

Аналіз літературних джерел підтверджує факт відмінностей у підходах до поняття кредиту в європейській та американській системах вищої освіти. Якщо в європейських країнах кредит – це величина повного навчального навантаження студента (аудиторна,

самостійна робота, консультації, екзамени тощо), то в США в кредитах визначається лише аудиторне навчання, причому воно прив'язується до тижневого розрахунку. Тобто кількість кредитних годин (кредитів) присвоюється навчальній дисципліні з урахуванням 15 тижнів навчання в кожному семестрі. Виокремлення в середньому трьох кредитів на тиждень на навчальний предмет, тобто 3 астрономічні години та аудиторні заняття (разом зі самостійною роботою студента – 8 год.), уможливує оптимальне керівництво процесом засвоєння знань із навчальної дисципліни й досягнення максимальних результатів навчання. Завдяки жорстким вимогам до самостійної роботи студентів (обов'язковість щоденної самостійної праці, опосередковане керівництво нею професорами, добре продумана система поточного, рубіжного й підсумкового комп'ютерного контролю тощо), визначена кількість кредитів із навчальної дисципліни на аудиторну роботу фактично інтегрує її із самостійною роботою студентів. Тому на трикредитну навчальну дисципліну реально відводиться 8 кредитів повного навчального навантаження на тиждень або 120 – протягом семестру [7].

Дещо по-іншому підходять до поняття кредиту в європейській системі ECTS, у якій на один кредит припадає 25-30 год. повного навчального навантаження студента (аудиторне навчання плюс самостійна робота) і кількість кредитів узгоджується з річним навчальним навантаженням (60 кредитів), а не з тижнями, як в американській системі. Тому протягом семестру за системою ECTS можуть вивчатися навчальні дисципліни з відповідною кількістю виокремлених кредитів, які не залежать від кількості навчальних тижнів у семестрі [8].

Кредити призначаються кваліфікаціям або навчальним програмам в цілому, а також їх навчальним (освітнім) компонентам (таким як модулі, навчальні курси, дисертаційна робота, виробнича практика та лабораторна робота). Кількість кредитів, що призначається кожному компоненту, визначається на основі його вагомості в обчисленні навантаження студента, необхідного для досягнення результатів навчання у формальному контексті.

Кредити присвоюються окремим студентам («повної» або «неповної» форми навчання) після завершення навчальної діяльності, яку вимагає формальна навчальна програма або окремий освітній компонент та успішне оцінювання досягнутих результатів навчання. Кредити можуть накопичуватися з метою отримання кваліфікацій за рішенням закладу, який присвоює ступені. Якщо студент досягнув результатів навчання в інших навчальних контекстах або часових рамках (формальному, неформальному або неофіційному), відповідні (асоційовані) кредити можуть бути присвоєні після успішного оцінювання, підтвердження або визнання цих результатів навчання.

Кредити з однієї програми можуть бути перенесені на іншу програму, запропоновану тим самим або іншим закладом. Цей трансфер (перенесення) може мати місце лише тоді, якщо заклад, що присвоює ступінь (кваліфікацію), визнає кредити і відповідні (асоційовані) результати навчання. Заклади-партнери мають заздалегідь погодити визнання періодів навчання за кордоном.

Перенесенню (трансферу) та накопиченню кредитів сприяє використання ключових документів ЄКТС (каталог курсу, аплікаційна форма студента, угода про навчання та академічна довідка), а також Додаток до диплома. [6]

Таким чином, Болонський процес – це явище, покликане об'єднати європейські держави з метою формування «Європи знань», як незамінного фактора соціального і людського розвитку.

Затвердження загальноприйнятної системи вчених ступенів, запровадження системи додипломного та післядипломного навчальних циклів, сприйняття вченого ступеню, що присвоюється після завершення першого циклу, як відповідного рівня кваліфікації, сприяють створенню конкурентоспроможної системи освіти, яка відповідає вимогам сучасності і сприяє працевлаштуванню європейських громадян.

З метою підвищення мобільності студентів створюється система кредитів на зразок Європейської системи трансферу оцінок (ECTS), в якій кредити можна отримати як під час здійснення всіх видів діяльності у сфері формального навчання, так і поза межами вищих

навчальних закладах, включаючи постійне навчання, за умови їхнього визнання з боку відповідного університету-отримувача.

Висновки. ЄКТС покликана забезпечити студентам доступ до навчальних можливостей; забезпечити визнання та зарахування часу, який дослідник провів у навчальному закладі виконуючи відповідну до свого фаху роботу зі збереженням їхніх законних прав; сприяти європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти; сприяти просуванню необхідних європейських стандартів у галузі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Спільна декларація міністрів освіти Європи "Європейський простір у сфері вищої освіти" : Декларація, Міжнародний документ від 19.06.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Європейська культурна конвенція Рада Європи : Конвенція, Міжнародний документ від 19.12.1954 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Кремінь В. Болонський процес: зближення, а не уніфікація / Василь Кремінь // Дзеркало тижня. – 2003. – № 48.
4. Бабин І. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. [Електронний ресурс] / І. Бабин, В. Ликова. – Режим доступу : <http://tempus.org.ua>.
5. Рашкевич Ю. М. Легенди та міфи Болонського процесу [Електронний ресурс] / Ю. М. Рашкевич. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua>.
6. Довідник користувача Європейської системи трансферу та накопичення кредитів (ЄКТС) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euroosvita.osp-ua.info>.
7. Федоров М. П. Особливості Європейської системи трансферу кредитів (ECTS) й оцінка якості досягнень студентів [Електронний ресурс] / М. П. Федоров, О. В. Федорова. – Режим доступу: <http://vuzlib.com>

Ільїна В. М.

Деякі аспекти сутності Болонського процесу та ЄКТС

Розглянуто актуальні питання у сфері вищої освіти – Болонського процесу та Європейської кредитно-трансферної системи. Розкрито сутність та значення Болонського процесу та ЄКТС. Здійснено спробу роз'яснення деяких аспектів застосування ЄКТС в освітньому процесі в умовах вищої школи, переваги цієї системи.

Ключові слова: Болонський процес, Європейська кредитно-трансферна система, кредити, мобільність, вища освіта, студент, європейський простір.

Ильина В. М.

Некоторые аспекты сущности Болонского процесса и ЕКТС

Рассмотрены актуальные вопросы в сфере высшего образования – Болонского процесса и Европейской кредитно-трансферной системы. Раскрыта сущность и значение Болонского процесса и ЕКТС. Предпринята попытка разъяснения некоторых аспектов применения ЕКТС в образовательном процессе в условиях высшей школы, преимущества данной системы.

Ключевые слова: Болонский процесс, Европейская кредитно-трансферная система, кредиты, мобильность, высшее образование, студент, европейское пространство.

V. Пуїна

Some Aspects of the Essence on the Bologna Process and ECTS

This article is devoted to scientific issues in the field of higher education - the Bologna process and the European credit transfer system. It is about the nature and significance of the Bologna process and ECTS. The article is the attempt to clarify certain aspects of the use of ECTS.

Key words: Bologna process, the European credit transfer system, credits, mobility, higher education, student, European sphere.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2012 р.